

Етнос. Нація. Держава: Україна в контексті світового етнодержавницького досвіду: [Монографія] / Ю.І. Римаренко, М.М. Вівчарик, О.В. Картунов, І.О. Кресіна, С.Ю. Римаренко, С.О. Телешун, Л.Є. Шкляр; За заг. ред. Ю.І. Римаренка. — К.: Ін-т держави і права Н

Національна академія наук України
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького

Ю.І. Римаренко, М.М. Вівчарик, О.В. Картунов,
І.О. Кресіна, С.Ю. Римаренко, С.О. Телешун, Л.Є. Шкляр

ЕТНОС НАЦІЯ ДЕРЖАВА

Україна у контексті
світового етнодержавницького досвіду
За загальною редакцією Ю. І. Римаренка

КИЇВ • 2000

ОСНОВНІ ВІДОМОСТІ

УДК 323,1(032)
ББК 66.5я2
Е 88

Рекомендовано Вченою радою
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України

Автори: **Ю.І. Римаренко** (переднє слово; розд. 6, підрозд. 1, 3; розд. 8 підрозд. 2, 3; післямова); **М.М. Вівчарик** (розд. 3; розд. 8, підрозд. 1); **О.В. Картунов** (розд. 1, 2); **І.О. Кресіна** (розд. 5; список рекомендованої літератури); **С.Ю. Римаренко** (розд. 7, підрозд. 4; розд. 8, підрозд. 3, 4, 5); **С.О. Телешун** (розд. 6, підрозд. 1, 2); **Л.Є. Шкляр** (переднє слово, розд. 4, підрозд. 1, 2, 3, 4; розд. 6, підрозд. 2, 3, 4; розд. 7).

Рецензенти: академік НАН України **І.Ф. Курас** (віце-президент Національної академії наук України); академік НАН України **В.Г. Кремень** (Українська Академія педагогічних наук); член-кореспондент НАН України **В.І. Наулко** (Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України).

Етнос. Нація. Держава: Україна в контексті світового етнодержавницького досвіду: [Монографія] / Ю.І. Римаренко, М.М. Вівчарик, О.В. Картунов, І.О. Кресіна, С.Ю. Римаренко, С.О. Телешун, Л.Є. Шкляр; За заг. ред. Ю.І. Римаренка. — К.: Ін-т держави і права НАН України. 2000.— 516 с.

ISBN 966-02-1618-1

Розглянуто етнонаціональні форми існування людства в контексті державотворення. Розкрито зміст національної ідеї та національного інтересу як детермінант національно-державницького розвитку. Наголошується на етнонаціональних чинниках державотворення, ролі етнонаціональної політики в процесі національно-державного будівництва. Саме ж етнодержавотворення тлумачиться як стала парадигма суспільного розвитку. Етнодержавознавчі підходи склали основу запропонованої авторами Концепції державної етнонаціональної політики України.

Для політичних та державних діячів, депутатів, викладачів, науковців, усіх, хто цікавиться проблемами етнодержавознавства — нового напрямку наукових досліджень.

ISBN 966-02-1618-1

© Ю.І. Римаренко, М.М. Вівчарик, О.В. Картунов,
І.О. Кресіна, С.Ю. Римаренко, С.О. Телешун,
Л.Є. Шкляр, 2000

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

ЕТНОС, НАЦІЯ, ДЕРЖАВА... Така постановка питання передбачає розгляд українських реалій з позицій етнології, націології та державознавства, а передусім нового напрямку наукових досліджень — етнодержавознавства. Наголошується на тому, що саме національна ідея дає можливість осмислювати сутність національної спільноти (вітчизни ідеологічної) не стільки за спільним походженням, скільки за включеністю до структури національної державності. За таких умов і відбувається «щеплення» ідей нації та вітчизни — держави, більше того, об'єктивна реалізація державності як політико-правового втілення національної свідомості.

Отже, йдеться про те, щоб відродити, за словами М. Грушевського, могутній інстинкт національного будівництва, який зберіг українське

населення серед усіх колонізаційних бур та відроджував його до нового життя. За такого підходу етнопонаціональна царина стає важливим державотворчим чинником. З одного боку, вона характеризує державу як укорінену в життєдіяльність нації (етносу), а з другого — надає національному поступові яскраво вираженого державницького сенсу, підносить національні інтереси й цінності до рівня загальнодержавних, загальноукраїнських.

У монографії увагу передусім зосереджено на вагомості етнопонаціональних форм існування людства, і зокрема — на реальності поліетнічних форм людських спільнот, у межах розмаїтості сучасних цивілізаційних парадигм. Наголошується саме на етнопонаціональній у контексті метaparadигми — критичного етнополітичного мислення, етнологічного світогляду.

У полі зору авторів — феномен етнічності, тлумачення таких понять, як *етнос* та *національні групи*, *етнічність*, *етнічна ідентичність*.

Зауважимо, що серед учених немає однозначного розуміння цих феноменів, їх сутності, місця та ролі в суспільно-політичному житті. Найбільш поширені нині примордіалістський, інструменталістський та конструктивістський підходи.

Ця книга разом з підручником «Основи етнології», «Малою енциклопедією етнології», словником-довідником «Українське державотворення. Невитребувані потенціали» та іншими виданнями авторського колективу утворюють єдиний науковий і навчальний комплекс з дослідження проблем етнопонаціонального будівництва та державотворення і власне етнології.

Етнологія як новий науковий напрям — це розрив зі старим вантажем «ярликового» суспільствознавства; це утвердження інновацій в українській посттоталітарній соціогуманітарній сфері; це прорив у царину загальноцивілізаційного наукового мислення; це новий шабель самосвідомості нації; це формулювання нової, національно-державницької парадигми суспільного розвитку.

Передне слово	3
Розділ 1. Етнопонаціональні форми людського буття	21
1.1. Багатоманітність людських спільнот.....	21
1.2. Феномен етнічності. Етнос і етнопонаціональні групи.....	30
1.3. Становлення і розвиток теорії нації.....	36
1.4. Типологізація націй.....	58
Розділ 2. Етнополітичні процеси; загальносвітові закономірності й тенденції	77
2.1. Політизація етнічності: характер, умови, результати.....	77
2.2. Глобалізація і модернізація.....	86
2.3. Етнополітична дезінтеграція та інтеграція.....	90
2.4. Національне будівництво та етнополітична регіоналізація.....	99
Розділ 3. Етнопонаціональний вимір України	110
3.1. Становлення української нації.....	110
3.2. Історико-етнографічні райони України та субетнічні групи.....	122
3.3. Тенденції етнодемографічного розвитку України у ХХ ст.....	131
3.4. Етноісторичні особливості етнічних меншин.....	144
Розділ 4. Етнопонаціональні чинники державотворення	173
4.1. Концептуальний аналіз державотворчих процесів.....	173
4.2. Народницька та ліберально-демократична концепції державності в історії вітчизняної політології.....	199
4.3. Консервативна та національно-радикальна концепції державності.....	212
4.4. Державознавча політологія в повоєнний та сучасний періоди.....	224
Розділ 5. Українська національна свідомість: природа, особливості, складники	237
5.1. Поняття національної свідомості.....	237
5.2. Феномен подвійної етнопонаціональної самосвідомості.....	240
5.3. Свідоме і несвідоме: баланс енергій.....	244
5.4. Національна мрія.....	250
5.5. Українська національна ідея.....	256
Розділ 6. Національно-державницька парадигма суспільного розвитку	338
6.1. Національний інтерес як детермінанта національно-державного розвитку.....	338
6.2. Політична сутність національно-державних інтересів: структура та функціональні особливості.....	349
6.3. Національно-державні інтереси і права етнічних меншин.....	363
6.4. Українська політологічна думка як концентрований вираз національно-державницького інтересу.....	374

Розділ 7. Етнополітика в системі державотворення..	379
7.1. Етнополітика: структурні елементи та механізм реалізації.....	379
7.2. Феномен «етнічної політизації»: сутність і форми вияву.....	388
7.3. Політика етнодержавотворення крізь призму сценарного підходу: аналітико-прогностичне моделювання.....	402
7.4. Принцип права націй на самовизначення в контексті національно-державних і глобальних інтересів.....	413
Розділ 8. Етнодержавотворення як каталізатор суспільного розвитку.....	423
8.1. Українці у посттоталітарному суспільстві.....	423
8.2. Етнонаціональна політика Української держави: концептуальні підходи.....	434
8.3. Державна етнонаціональна політика України: модель.....	436
8.4. Концепція державної етнонаціональної політики України.....	443
8.1. Самовизначення чи демократія?.....	497
<i>Замість післямови.....</i>	<i>503</i>
<i>Список рекомендованої літератури.....</i>	<i>510</i>